

EVANGELIS
I SENTIT DE LA VIDA

Josep Oriol Tuñí

© de l'autor
abril de 2002

EDITA: Institut d'Estudis Ilerdencs
Fundació Pública de la Diputació de Lleida
Plaça de la Catedral s/n
25002 Lleida
Tel.: 973/27 15 00
fax: 973/27 45 38
e-mail: fpiei@diputaciolleida.es / <http://www.fpiei.es>

COMPOSICIÓ I MAQUETACIÓ: Servei de Publicacions IEI
IMPRESSIÓ: Arts Gràfiques Bobalà, S.L.
ENQUADERNACIÓ: Fontanet

ISBN: 84-89943-54-0
Dipòsit legal: L-404-2002

EVANGELIS
I SENTIT DE LA VIDA

Josep Oriol Tuñí

Lliçó inaugural de
l'Institut de Recerca i Estudis Religiosos (IREL)
Curs 2001-2002

10

INTRODUCCIÓ

En una època postmoderna, plena d'interrogants i amb un cert to de desconcert, de perplexitat i fins i tot de buidor, no es pot negar que la formulació 'sentit de la vida' és una formulació d'una certa pretensió. Sembla assumir que la vida té una finalitat, un objectiu. O també que la vida humana té una comprensió interna, una coherència, deguda fonamentalment al seu origen o a la seva finalitat última. Tanmateix, en el nostre món, els qüestionaments d'aquest 'sentit de la vida' vénen de molts àmbits: des de l'àmbit filosòfic, però també des de la política, passant per l'àmbit sociològic, psicològic, i entrant fins i tot en l'àmbit religiós. No solament no resulta clar que la vida tingui un sentit, més aviat hauríem de reconèixer que hi ha un munt de raons per les quals la humanitat sembla funcionar com si la vida no en tingués de sentit. Almenys des del punt de vista de la manca palesa de valoració de la vida humana que presideix les grans polítiques del món desenvolupat: sigui de cara als anomenats tercer i quart món, sigui de cara al respecte i la prioritat de la vida humana en tots els seus nivells, sigui també perquè la vida humana resulta tan poc important que sorprenentment, per alguns, no val la pena de viure-la.

No és pas aquest l'espai més adient per a debatre la pretensió del títol general del cicle que avui encetem. Tanmateix, val la pena de subratllar que és, en certa mesura, un títol provocatiu. I també cal prendre nota del seu to aparentment ingenu. Una ingenuïtat que —atesos els qüestionaments als quals m'he referit, i que sens dubte aniran apareixent al llarg del cicle— no ens podem permetre, ni podem donar per suposada.

Ara bé, dit això, convé afirmar d'entrada que el cristianisme, al llarg dels seus vint segles d'existència, ha reivindicat un sentit per a la vida humana. Li ha atorgat un valor positiu en la mesura que ha confessat i confessa que la humanitat té el seu origen en Déu i té el seu destí en el mateix Déu. La vida humana existeix per Déu. L'horitzó de la vida, per als cristians, és un

horitzó esperançat perquè la vida, en la valoració que en fa el cristianisme, té una densitat tan gran que, malgrat les aparences, no és destruïda per la mort. La mort no és l'etapa de fracàs definitiu, sinó que es concep com un pas, un endinsament en el misteri de plenitud que anomenem Déu. Tot això no s'afirma sense més ni més, ni s'encara amb ingenuïtat infantil. Presideix l'existència humana i li confereix una densitat i una transcendència quasi definitives. Però també es viu amb qüestionaments i amb foscors permanents. Podríem dir que és una aposta d'un gruix notable que arrela i es fonamenta en definitiva en el que el cristianisme considera el punt de referència fonamental en el sentit més propi de la paraula: el misteri de la vida, mort i resurrecció de Jesús.

En aquest context, és natural que ens preguntem quin sentit atorguen els evangelis a la vida humana. Al cap i a la fi, els evangelis són documents únics dins de la tradició cristiana. Han exercit un influx extraordinari en la història d'occident. Són documents privilegiats, per la seva proximitat als esdeveniments originaris del cristianisme, pels seus ensenyaments sobre la fe, la salvació, l'esperança. Són documents fundacionals, testimonis inaugurals, en la mesura que s'escriuen en els primers anys del cristianisme i, d'alguna manera, representen i reflecteixen, més que altres documents del *Nou Testament*, el moll de l'os de la fe cristiana.

Ara bé, el tema del sentit de la vida humana en els evangelis, dins del marc d'un discurs d'inauguració de curs acadèmic universitari, es pot enfocar de moltes maneres. No solament perquè és un tema de molta volada —abans hem dit «molt pretensions»—, sinó també perquè el tema de la vida humana, tal com el plantejem en els nostres dies, no és fàcil de trobar en la tradició bíblica i, per tant, s'ha d'esbrinar i escatir en uns textos que enfocaven aquesta qüestió d'una altra manera. D'una banda, en la tradició de l'*Antic Testament*, el concepte de vida és un tema molt pràctic. Comporta la idea d'una certa força que es manifesta mitjançant l'alè o també mitjançant la sang. La vida humana és plenitud de força familiar i de benestar, tot i que la tradició de l'*Antic Testament* no acaba de saber ben

bé què dir de la mort. Tanmateix, per una altra banda, en el context bíblic, el vivent per excel·lència és Déu, que viu per si mateix. La realitat de Déu és vida en plenitud. Ara bé, analitzar aquestes qüestions amb un cert detall ens portaria lluny del que es pretén en aquest cicle. En el marc d'una lliçó inaugural, hem d'optar per un altre apropament al nostre tema.

Una forma alternativa de tractar el tema podria ser a força d'analitzar com el concepte de vida s'aprofundeix en els evangelis mitjançant els ensenyaments de Jesús que hi tenim reflectits. Al cap i a la fi, hi ha ensenyaments importants sobre la vida: «qui haurà guanyat la seva vida, la perdrà; però qui l'haurà perduda per causa meva, la trobarà» (*Mt 10,39*). Per citar altres textos: «Què en trauria l'home de guanyar tot el món si perdia la vida? Què no donaria l'home a canvi de la seva vida?» (*Mt 16,25-26*). Però hi ha ensenyaments encara més punyents. En l'evangeli segons Joan, Jesús parla de si mateix com la resurrecció i la vida (*Jn 11,25*), en una formulació paradoxal i aparentment redundant. I com aquests tenim molts altres textos significatius (per citar-ne algun altre: «La vida era la llum dels homes» [*Jn 1,3*]; «Qui em segueix tindrà la llum de la vida» [*Jn 8,12*]). Tanmateix, no resulta fàcil de tractar un tema com aquest en un marc semàntic i doctrinal sense tenir en compte els diferents conceptes utilitzats pels autors evangèlics, els seus innegables matisos i, el que és més important, sense endinsar-nos en el missatge peculiar de cada evangeli. Per això, no seguirem aquest camí en el tractament del nostre tema.

La meva opció és dirigir la pregunta sobre el sentit de la vida als evangelis com a obres literàries. Per a dir-ho amb una formulació més tècnica, dirigir la pregunta als evangelis com a gènere literari. Potser la globalitat amb què proposo de tractar el tema ens ajudi a copsar més de prop quina és la seva contribució al tema d'aquesta lliçó inaugural.

La meva pregunta és, per tant, ¿quina és l'aportació dels evangelis al tema del sentit de la vida (humana)? Com a professor de *Nou Testament*, tractaré aquest tema en el marc de la història del cristianisme primitiu. Penso que

en aquest context podrem copsar la veritable aportació dels evangelis. Però, endemés, hi ha dues raons que m'han mogut a aquest tractament: en primer lloc, que l'estudi del *Nou Testament* (i, per tant dels evangelis) del segle XX ha fet passos gegantins en el coneixement de la forma com es va desenvolupar el cristianisme en els primers anys de la seva existència; però, endemés, perquè un tema global, com el que se m'ha plantejat per a aquesta lliçó inaugural, es pot tractar de forma entenedora en aquest marc, sense haver d'entrar en qüestions més tècniques o especialitzades.

Dit això, a tall d'introducció, dividiré la meua exposició en tres apartats: 1) El marc del cristianisme naixent; 2) El canvi d'accent del cristianisme en els anys setanta; 3) Els evangelis com a pauta de vida cristiana.

1. EL MARC DEL CRISTIANISME NAIXENT

Tenim indicis de com varen interpretar el sentit de la vida (humana) els primers cristians? Quin contingut donaren a l'existència humana a la llum de la seva fe? Els aportà quelcom veritablement nou la fe en Jesús? Una ullada a les primeres comunitats cristianes ens pot il·lustrar la forma com entenien la vida els homes i dones que dipositaren la seva confiança en Jesús.

Hi ha una presentació dels primers anys cristians de la mà de l'autor de l'evangeli de Lluc, en la segona part de la seva obra, el llibre que anomenem *Fets dels Apòstols*. Segons aquesta obra, a grans trets, la primera comunitat cristiana es formà a Jerusalem entorn dels onze apòstols (que aviat es varen completar amb Maties), de la mare de Jesús i d'altres seguidors i seguidores de Jesús (*Act 1,13-14*). Entre els convertits de primera hora, hi havia jueus d'origen hel·lenístic (*Act 2,5-11*). El cap d'aquest grup, que es deia Esteve, va ser el primer màrtir cristià (*Act 6-7*). El creixement d'aquesta comunitat fou espectacular i la persecució contra els judeocristians de parla grega (que havien gosat oposar-se a la llei i al

culte del temple) va provocar la seva dispersió (*Act 8*). Aquesta dispersió va donar peu a la fundació de comunitats cristianes tant a Samaria com a la costa mediterrània, fins a arribar a Antioquia i Damasc. La persecució de Pau contra els cristians d'origen hel·lenístic i la seva conversió al cristianisme, precisament en el camí de Damasc, va tenir lloc en aquells anys 33-35 (*Act 9*). La qüestió de l'entrada a la comunitat de prosèlits que venien del paganisme va ser un dels problemes més punyents que aviat es plantejà. Segons el relat dels Fets, es va resoldre amb una revelació a Pere (*Act 10-11*). Per això, la comunitat cristiana d'Antioquia va començar a acceptar no circumcidats i va emprendre una missió a l'Àsia Menor, mitjançant Pau i Bernabé (*Act 11, 19-26; 13-14*). Hem arribat al final dels anys 40. Aquest va ser el moment en què Jerusalem i Antioquia es varen posar d'acord sobre les condicions que s'havien de posar als convertits del paganisme (*Act 15*). Després d'aquesta solemne assemblea de Jerusalem, que tingué lloc vers els anys 49-50, comencen les missions paulines a l'Àsia Menor i Grècia. Ens situen als anys 50-60. Pau funda comunitats a tota l'Àsia Menor i a la província romana d'Acaia (*Act 16-21*), Macedònia i Grècia. En cloure aquests anys de gran activitat missionera, Pau tornarà a Jerusalem amb un senyal de comunió. Allà serà empresonat i, més tard, conduït a Roma per a ser jutjat (*Act 22-28*).

Fins aquí un resum de la visió de Lluç en el llibre d'els *Fets dels Apòstols*. No es pot negar que la presentació de conjunt és clara, coherent i té en compte els principals problemes amb els quals es va encarar el cristianisme des del començament. Lluç ha sabut ordenar els materials recollits de forma que el lector es faci càrrec dels passos més importants. Es tracta d'un desenvolupament lineal, molt unitari, que subratlla les fites principals del camí que portà el cristianisme des de Jerusalem fins a Roma. Tanmateix, d'una banda, resulta excessivament senzill i idealitzat i, de l'altra, deixa entreveure que l'esquema teològic que presideix tota l'obra llucana ha marcat el seu fil conductor més pregon; i que no té prou en compte els grans interrogants que acompanyaren els primers anys de la missió cristiana i les dificultats que hagueren d'encarar les diferents comunitats.

Aquí no ens deturarem pas a discutir-los. Però, en canvi, voldríem intentar refer quin va ser l'horitzó en què es va moure el cristianisme naixent, perquè resulta prou rellevant per a donar una resposta, ni que sigui molt temptativa i vacil·lant, a la pregunta pel sentit de la vida dels primers cristians. I, com veurem a continuació, aquest aspecte queda molt en la penombra en la presentació de Lluc.

A) QÜESTIONS PRIORITÀRIES DE LES COMUNITATS DE PRIMERA HORA

Si, a més de les dades que Lluc ens proporciona, tenim en compte la informació que ens arriba a través de les cartes de Pau (fragments kerigmàtics, confessions de fe que Pau ha rebut tant de la comunitat de Damasc com de la comunitat d'Antiòquia, himnes cristològics prepaulins, etc.); si destriem tradicions i fórmules de fe antigues que tenim reflectides en altres documents del *Nou Testament* (en els mateixos evangelis), si esbrinem una mica més de prop els nuclis kerigmàtics, que encara es poden detectar en documents molt posteriors (per exemple, en l'anomenada 1Pe o en els mateixos evangelis), podem entreveure quins varen ser els centres d'interès de les primitives comunitats cristianes.

La comunitat primitiva estava impactada per la predicació del Regne que havia portat Jesús a la mort. L'esdeveniment de la resurrecció de Jesús era, per a ells, la resposta de Déu a una determinada forma de viure que havia estat truncada amb la mort violenta. Sens dubte, el tema central dels primers anys va ser interpretar i presentar l'esdeveniment impensable i unimaginable de la resurrecció de Jesús a la llum de la seva tradició cultural i religiosa jueva. Calia interpretar-lo perquè la resurrecció fou un esdeveniment que se'ls imposà, que va irrompre sorprenentment en les seves vides; per això, s'havia d'esbrinar, és a dir, escatir quin era el seu significat no solament per a Jesús sinó també per a la vida cristiana. I això era nou i obligava a cercar categories que el fessin intel·ligible. Però,

endemés, calia presentar-lo, és a dir, fer-lo també comprensible i acceptable als diferents auditoris. Que això no fou gens fàcil ho podem constatar mitjançant les cartes paulines (per exemple, 1Tes o 1Cor).

Ara bé, el punt de mira fonamental de la comunitat primitiva, en ordre a situar l'esdeveniment de la resurrecció de Jesús, va ser el messianisme. La resurrecció fou interpretada molt aviat a la llum de la tradició messiànica, que parlava de la solemne instal·lació de Jesús com a Messies de Déu. La resurrecció de Jesús marcava una fita fonamental de l'era messiànica: era l'endinsament de Jesús en l'àmbit de Déu que el constituïa Messies (el que la tradició neotestamentària també en diu exaltació de Jesús). Aquesta va ser una de les primeres interpretacions de la comunitat cristiana de Jerusalem (cf. el discurs de Jaume a *Act 15*).

Això porta a un altre nucli d'interès dels primers judeocristians: el fet que Jesús fos considerat el Messies de Déu portà la comunitat a esbrinar el sentit de les tradicions messiàniques de l'*Antic Testament*. Alguns textos clàssics de l'esperança messiànica d'Israel i de la tradició davídica varen ser llegits a la llum de la passió de Jesús. Alguns salms messiànics varen resultar aclaridors (per exemple, el Salm 22 i també el Salm 69). Les profecies messiàniques de la tradició davídica varen ser esbrinades a la llum de la mort de Jesús. I es va anar fent cada vegada més clar que Jesús havia realitzat de forma sorprenent i fins i tot paradoxal el destí del Messies de Judà i del Messies d'Israel. Aquest és el moment en el qual prenen cos els títols de Messies, servent i profeta.

Però el fet que Jesús, mitjançant l'acció de Déu en la seva mort, fou constituït com a Messies no implicava que Jesús era el Messies en funcions ('en poder' podríem dir de la mà de les formulacions dels primers decennis, cf. *Rom 1,3-4*). La plenitud de la investidura messiànica encara s'havia de revelar amb tot el seu esclat. Al cap i a la fi, la figura del Messies era una figura reial i era palès que aquesta reialesa encara s'havia de manifestar.

Aquí, l'horitzó d'una tornada de Jesús jugava un paper fonamental per als primers cristians. Per a ells, no era pas tan clar que Jesús havia estat el Messies en la seva vida mortal.

Fins aquí, el principal nucli d'interès de les primeres comunitats. Ara bé, si en aquest marc ens preguntem quin sentit de la vida es pot percebre en les primeres comunitats cristianes, hi ha una qüestió que sobresurt i que marca el tarannà de tots els motius messiànics i de totes les argumentacions dels primers creients en Jesús: que aquest Jesús, que ha estat investit de l'autoritat messiànica i que ha entrat en l'àmbit de Déu, ha de tornar aviat. I ho ha de fer de forma esclatant i victoriosa.

El que marca, per damunt de tot, l'actitud dels primers cristians és l'espera d'una propera tornada de Jesús. Aquest motiu fonamental està molt poc explicat en el llibre dels *Fets dels Apòstols* precisament perquè l'autor del tercer evangeli escriu els *Fets* quan la vinguda de Jesús no és esperada com a quelcom proper i immediat. Però, en canvi, és un motiu central, que condiona tot el que es fa en els primers decennis. En aquest context, la pregunta pel sentit de la vida adreçada als primers cristians tindria una resposta prou clara: el sentit de la vida és esperar la vinguda de Jesús; que no tardarà. Aquest motiu de la propera vinguda de Jesús continuarà exercint un influx notable en l'època de Pau. Voldria il·lustrar breument aquest aspecte que confirma el que acabem de dir.

B) LA VINGUDA DE JESÚS EN LA VIDA DE PAU

És ben sabut que la predicació de Pau se centra en la predicació del caràcter salvífic universal de l'esdeveniment de la mort i resurrecció de Jesús. Aquest és el nucli fonamental del que ell anomena el seu «evangeli», la seva bona nova. Això Pau ho ha rebut, en part de la tradició comunitat de Jerusalem (el motiu de les aparicions) i també de la comunitat d'Antiòquia (l'abast universal del fet salvífic). La cristologia de Pau s'ha ampliat

respecte de la primitiva cristologia que hem recordat abans. Jesucrist, per a Pau, és no solament el Messies de David i d'Israel, sinó també el «fill de Déu» (una formulació més consonant amb la visió del cristianisme dels hel·lenistes i dels membres de la comunitat d'Antiòquia) i el Senyor de l'univers (el *Kyrios*). Per altra banda, la presentació de la figura de Jesucrist i del sentit salvífic de la seva mort i resurrecció avança al llarg de la vida de Pau i s'aprofundeix notablement. Però això, no ens interessa directament aquí. El que val la pena remarcar és que el motiu de l'espera de la propera vinguda de Jesús continua exercint un paper fonamental en tota la trajectòria de Pau. Encara que el fet de la mort i resurrecció sigui el centre i això comporti que la història ha entrat en una nova etapa de plenitud. Unes breus pinzellades en aquest sentit.

L'escrit més antic del *Nou Testament*, l'anomenada *ITes*, ho diu de forma inequívoca. Probablement, en l'evangelització de la ciutat, Pau havia parlat de la resurrecció dels morts i havia posat el nucli de l'esperança cristiana en la propera vinguda de Jesús i en el «ser arrabassats al cel» amb motiu d'aquesta vinguda (ho diu a *ITes 1,10* «...esperar del cel Jesús, el seu fill, que ell ressuscità d'entre els morts i que ens alliberarà del càstig en el judici que ha de venir»). D'aquí que els tessalonicencs estaven perplexos davant del futur dels germans que mentrestant havien mort: Què se n'havia fet? En no estar vius, no tenien possibilitat de participar de la vinguda gloriosa de Jesús. Per respondre a aquesta dificultat, Pau deixa ben clar que ell, en la propera vinguda del Senyor, pensa que estarà entre els vius: «llavors els qui de nosaltres quedem en vida (en grec diu «els qui estiguem vius») serem enduts juntament amb ells pels aires i anirem a l'encontre del Senyor...» (*ITes 4,17*).

Aquesta convicció fonamental de Pau es va matisant al llarg de la seva activitat apostòlica. Al cap i a la fi, era un fet que la vinguda de Jesús s'anava retardant. Però al costat de textos que parlen del desig «d'anar-me'n i estar amb Crist» (*Fil 1,23*), hi ha altres textos que subratllen «que nosaltres som ciutadans del cel, i és d'allà que esperem el Salvador,

Jesucrist, el Senyor...» (*Fil 3,20*). Fins i tot en la darrera de les seves cartes, la que avui dia considerem com el seu testament, ens diu: «Ara tenim la salvació més a prop que quan vam abraçar la fe» (*Rom 13,11*).

Penso que aquestes pinzellades deixen entreveure que, fins als seus darrers anys, Pau va comptar amb la propera vinguda de Jesús, tot i que la va anar situant cada vegada més en l'esdevenidor.

Ara bé, cal subratllar que tot això no va impedir a Pau desenvolupar i aprofundir una actitud cristiana fortament esperançada. Ja en la primera carta als de Tessalònica, l'espera de la propera vinguda de Jesús no dóna peu a una esperança passiva. Pau els diu: «Tots sou fills de la llum i del dia: no pertanyem a la nit ni a la foscor. Per això, no hem de dormir, com fan els altres, sinó vetllar i viure sòbriament...; nosaltres, que pertanyem al dia, siguem sobris, ja que anem revestits de la cuirassa de la fe i de l'amor i amb el casc de l'esperança de la salvació» (*ITes 5,5-6.8*). Però l'esperança (sorprenentment molt present en la *ITes*) és la de la propera vinguda de Jesús. En la carta als Romans, Pau subratlla que Jesús ha estat constituït fill de Déu en poder (*Rom 1,3-4*), però la plenitud d'aquest misteri està encara per revelar-se amb tot el seu abast (*cf. Rom 8*).

C) L'HORIZÓ DELS PRIMERS ANYS

Penso que, amb els apartats anteriors, pot haver quedat clar que els primers anys del cristianisme varen tenir un horitzó molt definit: Jesús havia de tornar aviat. El nucli teològic d'aquests anys, com hem il·lustrat breument, es va centrar en el messianisme transcendent de Jesús. La cristologia messiànica va apel·lar a les imatges tradicionals de messies, profeta i fill de l'home. L'abast salvífic es va anar ampliant fins a abastar tot el món. D'aquí els títols de Senyor i de fill de Déu que es consideraven més adients per a subratllar l'abast universal de la mort i la resurrecció de Jesús. Des del punt de vista de la nostra qüestió sobre el sentit de la vida, la resposta

és també força clara: cal esperar la vinguda del Senyor, la manifestació esclatant i plena de la seva condició messiànica. És aquesta vinguda o manifestació la que ens farà participar de la seva victòria. És veritat que l'actitud d'espera a la qual s'exhorta no és una actitud passiva. Però no hi ha gaire cosa més a dir. No hi ha gaire interès per l'organització de les comunitats, ni es fa un programa d'actuació cristiana gaire elaborat. L'horitzó era molt restringit: Jesús havia de tornar aviat. L'eucaristia que Pau compartia amb els cristians es feia «celebrant la mort del Senyor fins que torni» (1Cor 11,26). La cloenda de la 1Cor és ben il·luminadora en aquest sentit: «*Maran atha*, Senyor Jesús, vine aviat!» (1Cor 16,22).

En un context com aquest, no hi ha gaire espai per a una consideració genèrica del sentit de la vida humana. Es viu en l'espera d'una propera manifestació esclatant del messianisme de Jesús. El tarannà de fons és el de l'esperança, no el de l'angoixa i el temor de l'apocalíptica. Però no és aquest el moment més adient per parlar del sentit de la vida. Haurem d'esperar uns anys per a tenir una situació que ens il·lustri una mica més la nostra pregunta.

2. EL CANVI D'ACCENT EN EL CRISTIANISME DELS ANYS 70

En pocs decennis, el cristianisme es va implantar sorprenentment en tot l'imperi romà. L'extensió del cristianisme va portar a la diversificació de les comunitats i a una problemàtica molt més àmplia. És un fet que els anys 70 varen marcar una fita en el desenvolupament del cristianisme. Això tindrà un fort impacte en el tema que ens ocupa.

1). INDICIS D'UNA NOVA ETAPA

Amb Pau, ens hem situat vers els anys 60. Ara bé, cal tenir en compte que el decenni de la mort de Pau (i de Pere, segons la tradició) és un decenni

notablement significatiu. Aquests anys (60-70) marquen un veritable gir en el desenvolupament del cristianisme. Hi ha una sèrie de factors que ho assenyalen. N'esmentaré tres.

a) La desaparició de la generació apostòlica

És un fet que la generació apostòlica va anar desapareixent i que aquesta desaparició es va donar pels volts dels anys 65-70. Alguns com Jaume, el fill de Zebedeu, un dels deixebles més propers a Jesús (testimoni, segons la tradició sinòptica, de fets extraordinaris de la vida de Jesús, com la resurrecció de la filla de Jaire, la transfiguració o la pregària de Jesús a Getsemaní), van morir màrtirs. Jaume, segons el testimoni dels *Fets dels Apòstols* va morir decapitat en el regnat d'Herodes Agripa, entre el 41 i el 44 (cf. *Ac 12,2*). Altres, com Pere, varen deixar Jerusalem i es varen moure per la diàspora (mort a Roma, segons la tradició [Eusebi de Cesarea], en els anys seixanta, el testimoniatge de la mort de Pere el tenim a *Jn 21*). La mateixa tradició parla de la mort de Pau a Roma, en la persecució de Neró. Per una altra banda, la tradició joànica es fa ressò de la mort del seu fundador, el deixeble estimat, un deixeble de Jesús (en el moment de la redacció de l'evangeli ja havia mort, com ho implica *Jn 21*). Tradicions molt antigues apunten a la dispersió apostòlica dels deixebles de Jesús en regions com la Síria, Àsia Menor, Egipte... (Jaume, el germà del Senyor i cap de l'església de Jerusalem, va morir lapidat, segons Flavi Josep, l'any 62).

El fet de la desaparició de la generació apostòlica va ser un moment veritablement delicat per al cristianisme. La generació apostòlica era el testimoni viu de la identitat del Jesús Messies i Senyor. Era l'enllaç amb Jesús, amb la seva persona, amb la seva doctrina, amb el seu estil de vida, amb la seva pregària, amb la seva experiència religiosa. En una paraula, era l'enllaç amb la legitimitat d'una forma de viure la fe que no tenia cap altre

punt de referència veritablement ferm. Jesús no havia deixat cap escrit. La desaparició de la generació apostòlica marcava un gir vers una nova etapa.

b) La guerra jueva i la destrucció de Jerusalem

Aquest esdeveniment traumàtic va afectar tant el judaisme com el cristianisme naixent. Perquè semblava qüestionar la continuïtat del pla de Déu i aparentment desautoritzava la tradició religiosa que s'havia centrat en la ciutat Santa i en el temple. I això, tant de cara al culte jueu com de cara al judeocristianisme del grup de Jaume. Jerusalem era clarament per a ells el lloc de l'aparició del Messies.

Difícilment ens podem fer càrrec del que representà aquest esdeveniment per al cristianisme d'aquells anys: Jesús havia pujat (sovint?) a Jerusalem, allà morí crucificat. A Jerusalem es formà la primera comunitat cristiana i des de Jerusalem es va difondre la bona nova de Jesús per tot el món. La seva desaparició qüestionava moltes de les creences arrelades en la presència de Déu entre el poble i la seva funció quasi sacramental en el si de la fe i de la pietat judeocristianes. Però, per damunt de tot, ¿on tindria lloc la segona vinguda de Jesús si Jerusalem (i el temple!) havia estat destruïda?

c) L'exclusió dels cristians de la sinagoga

Després de la destrucció de Jerusalem, les autoritats farisees, que es varen emparar del poder, varen decidir que els cristians no podien continuar assistint al culte sinagoga. Hi ha clars ressons d'aquesta decisió, tant en l'evangeli de Mateu com en el de Joan. L'exclusió dels cristians del culte sinagoga va ser un punt veritablement desconcertant per als cristians: No adoraven el mateix Déu? No hi havia un nucli religiós últim que compartien?

Aquest fet semblava qüestionar la legitimitat d'un culte que no havia establert encara noves formes, no tenia models, no tenia altres punts de referència.

És veritat que la mesura disciplinària va afectar més els judeocristians que no pas els cristians d'origen pagà. Tanmateix, l'impacte d'aquesta política va marcar fortament l'horitzó del cristianisme: el marc teològic del judaisme els era negat. Però —el que és més important— el marc apocalíptic que havia situat la plena revelació del Messianisme de Jesús en una manifestació esclatant pròxima semblava quedar clarament relegat a un futur molt més allunyat. L'horitzó de la segona vinguda de Jesús no era tan proper com havien pensat. Aquest canvi de perspectiva incideix fortament en el cristianisme i en la seva valoració de la vida. Perquè els cal una nova estructuració de les comunitats. I el model jueu els és negat. No hi ha punts de referència. Com havien de viure la seva vida els cristians? Quin era el sentit d'una vida que s'allargava potser indefinidament? Aquesta nova situació té, després dels anys 70, una importància cabdal.

Però hi ha aquí també un gir teològic que tenim clarament reflectit en els escrits del Nou Testament i que hem de subratllar perquè és molt rellevant per al tema que ens ocupa. Com hem vist, els primers decennis del cristianisme varen centrar la seva atenció teològica en el messianisme transcendent de Jesús. El tema cabdal era la condició de Messies salvador que havia assolit Jesús mitjançant la seva mort. Aquest va ser l'esforç dels teòlegs i predicadors dels primers decennis i, versemblantment, també de Pau. Però, de cara a la tasca de reestructurar les comunitats, de donar-los-hi una identitat diferent del judaisme, no hi havia punts de referència establerts. No hi havia normes, ni directrius, ni models. Si l'Església havia d'anar endavant, quin era el model al qual calia apel·lar?

2). LA REFERÈNCIA A LA VIDA TERRENAL DE JESÚS DE NATZARET: LA 1PE

En aquestes circumstàncies, els cristians giren els seus ulls vers Jesús de Natzaret. Perquè Jesús és el rostre de la relació amb Déu que els jueus els neguen. Ara bé, Jesús de Natzaret no ha deixat escrits, no ha deixat instruccions, no ha donat normes. Però, en canvi, la vida de Jesús s'ha mantingut viva en les tradicions que han transmès els seus deixebles, els que convisqueren amb ell. Per això, la vida terrenal de Jesús passa a ser objecte de record i d'inspiració de les noves situacions dels cristians. Això ho tenim reflectit en diferents documents del *Nou Testament*. N'esmento un: la *1Pe*. La raó és molt senzilla: la *1Pe* apel·la a un dels fragments narratius més antics de la tradició evangèlica: el relat de la passió.

Comunitats cristianes d'origen pagà i de condició econòmica més aviat modesta de l'Àsia Menor es veien rebutjats per aquells que abans els acollien i amb els quals portaven una conducta ben diferent de la que porten ara. Atès que es tracta, endemés, de gent que viu fora dels seus llocs d'origen, això produeix un desconcert i una manca d'identitat fins i tot social en els cristians d'aquestes comunitats. La *1Pe* parteix d'aquesta situació i, encarant els destinataris amb Jesús que també va sofrir sense haver donat cap motiu, els exhorta a l'esperança de participar també de la glòria que Jesucrist va assolir a través del sofriment.

Hi ha diversos textos de la *1Pe* que ho il·lustren. En citaré un de breu i significatiu per la seva utilització al relat de la passió: «Aquesta és la vocació que heu rebut, ja que també Crist va patir per vosaltres; així, us va deixar un exemple perquè seguïu les seves petjades. Ell no va cometre pecat ni va tenir mai als llavis la perfídia. Quan l'insultaven, no tornava l'insult; quan el turmentaven, no responia amb amenaces, sinó que confiava la seva causa a qui judica amb justícia. Ell mateix va portar els nostres pecats en el seu cos sobre el patíbul perquè, morts al pecat, visquéssim com a justos. Ell, amb les seves ferides, us curava. Tots anàveu

esgarriats com ovelles disperses, però ara heu tornat al vostre pastor i guardià» (1Pe 2,21-25).

La 1Pe resulta així un document viu, que recorre al sofriment injust de Jesús per a donar sentit a una situació socialment injusta de la comunitat. És important remarcar que l'accent de les exhortacions no és pas: «Deixeu-los estar si no us volen acollir». Ni tampoc: «Si ells us ignoren a vosaltres, ignoreu-los també vosaltres a ells». L'exhortació fonamental de la 1Pe rau en el mot «comportament» (dels tretze textos de tot el *Nou Testament* que l'utilitzen, 6 es troben a la 1Pe). El comportament dels membres de les comunitats ha de ser sant (1,15); ha de ser talment bo davant dels no creients, que aquests vegin les bones obres i glorifiquin Déu (2,12); les dones han de guanyar els marits no creients a través del seu comportament (3,1-2). En una paraula, el comportament ha de ser com el de Jesús («el bon comportament en Crist» 3,16). La fe no ha pas provocat una fugida de la realitat de solitud i aïllament d'aquests grups. Més aviat a l'inrevés: l'exemple de Jesús ens fa assumir la nostra condició humana en tot el seu abast. Tot i essent, com és, difícil i dura. Però no amb un fatalisme grec, sinó amb l'esperança de poder canviar la situació.

Dues coses volem remarcar arran de la 1Pe: a) La referència al sofriment de Jesús no apel·la pas a un Crist exaltat que presideix les comunitats com a cap; apel·la més aviat al sofriment de Jesús en la seva passió, tal com hem pogut veure; b) Jesús és, doncs, un model a seguir, en aquest cas, en el seu sofriment. La formulació de la 1Pe en aquest punt és com la dels evangelis: «Ens ha deixat un model perquè seguim les seves petjades». La formulació del seguiment és la que marcarà el cristianisme que tenim reflectit en els evangelis. Perquè aquest és el marc (i també el moment) en què s'escriuen els evangelis. No les tradicions que estan a la base d'aquests escrits, que varen acompanyar les comunitats cristianes des del començament, però sí els evangelis tal com ens han arribat.

Val la pena subratllar-ho: els evangelis apareixen després, al final de l'època apostòlica. És a dir, quan el primer nivell de proclamació del kèrigma primitiu ja ha quedat enrere. I, sense entrar en la història de la seva formació, hem de reconèixer que són una versió notablement diversa de les fórmules paulines. El nucli de la predicació de Pau és: «Jesús de Natzaret és Senyor». La presentació evangèlica, en canvi, ve a dir: «El Senyor exaltat és Jesús de Natzaret». Perquè, si bé és veritat que l'anunci final dels evangelis obre el futur a la proclamació de la plenitud de la resurrecció, tot el pes de les presentacions evangèliques se l'emporta la vida terrenal de Jesús. Aquest vessant del misteri salvífic de la resurrecció (la vida de Jesús), no havia estat l'objecte central ni de les proclamacions missioneres ni de les confessions de fe més primitives. És aleshores que la vida de Jesús passa a formar part del kèrigma.

3. ELS EVANGELIS COM A PAUTA DE VIDA CRISTIANA

El camí de la recuperació de la vida de Jesús va ser llarg i feixuc. Al cap i a la fi, com acabem de veure, no s'havia sentit fins aleshores la necessitat de narrar la vida de Jesús per a proclamar la fe cristiana. Ni els primers decennis ni l'època paulina ho varen considerar adient. En canvi, quan el cristianisme es troba a la intempèrie, sense testimonis de primera mà, quan se'ls retira el mantell protector del Judaisme, aleshores, atès que la vinguda de Jesús sembla que es retarda indefinidament, no té cap altra sortida que apel·lar a Jesús, a la seva vida, a la seva actuació i al seu ensenyament per a trobar un model al qual emmotllar la seva pròpia vida.

1). TRES OBSERVACIONS INTRODUCTÒRIES. Aquesta és la innovació del gènere literari 'evangeli' que, per tot el que sabem, va ser inaugurat per l'evangeli segons Marc vers el començament dels anys 70. Voldria subratllar alguns trets d'aquest pas:

a) Les comunitats cristianes varen conservar tradicions sobre Jesús, les varen utilitzar per a la seva predicació, per a les seves celebracions, per al seu aprofundiment de la fe. Com hem dit abans, algunes d'aquestes tradicions varen ser fonamentals per a il·luminar moments de la vida de la comunitat. És més que probable que les diverses comunitats anessin elaborant col·leccions de paràboles, de sentències de Jesús, d'actuacions en llocs determinats (per exemple, al voltant del llac de Galilea, o bé a Cafarnaum, o també a Betània, etc.). Per altra banda, hi ha constància d'una ampla col·lecció de paraules i ensenyaments de Jesús que anomenem la segona font sinòptica. S'hi recullen importants referències a Joan Baptista en comparació amb Jesús i s'hi elabora una presentació de Jesús que té molt en compte tant la tradició sapiencial com la tradició sobre el fill de l'home. Aquí hi ha un model de recull de tradicions sobre Jesús que varen resultar prou rellevants en determinats moments. Ara bé, el que no hi ha en tots aquests casos és la presentació de la vida de Jesús de forma lligada i narrativa. És la globalitat de la vida de Jesús el que forma el marc fonamental de la presentació dels evangelis i el que els fa un gènere literari molt especial.

b) Un segon aspecte que s'ha de subratllar és que la presentació de la vida de Jesús no és l'objecte principal dels evangelis: els evangelis parlen de com han de ser la fe i el capteniment cristians. Aquest és el seu objectiu fonamental, com ho anuncien en moments prou significatius: «Això s'ha escrit perquè cregueu» (*Jn*); «Això s'ha escrit per a enfortir la fe» (*Lc*). Els evangelis sí que constitueixen un punt de referència fonamental per a l'estructuració de les comunitats: ho palesen tant el grup de deixebles que segueixen Jesús (els dotze i altres) com les instruccions dels discursos de Jesús als deixebles enviats en missió.

c) Per tant, la presentació dels evangelis es fa des de la fe i per a la fe de les comunitats a les quals s'adrecen aquestes obres. Aquesta característica resulta molt important per a copsar el seu missatge fonamental. Perquè els evangelis no ofereixen prioritàriament una narració biogràfica de Jesús, sinó una presentació de la seva vida humana com a marc, model i paradigma de la vida cristiana. Per això, la categoria més important per a descriure la fe cristiana és la categoria del seguiment. Tot i que el seguiment dels deixebles de Jesús va acabar amb la seva fugida i dispersió.

Fetes aquestes reflexions inicials, voldria il·lustrar com els evangelis aprofundeixen el tema de la vida humana de Jesús com a model i paradigma de la vida cristiana. Perquè el canvi d'accent en la confessió cristiana, el fet que haguem passat de proclamar que Jesús ha estat constituït Messies, Senyor, fill de Déu i salvador, a subratllar que és precisament aquest Jesús, el fill de Josep, aquell els pares del qual coneixem, el de Natzaret, qui ha estat constituït Senyor, és un pas fonamental per al tema que ens ocupa.

Precisament, en aquest canvi d'òptica hi ha el camí vers una inevitable forma de concebre la vida i el seu sentit. La raó és ben senzilla: en la presentació de la vida de Jesús hi ha implicat el sentit que el cristianisme donà a la seva vida i, per tant, el sentit de la vida per als cristians. D'aquí que, com ja hem dit, la categoria de seguiment sigui tan central en les presentacions evangèliques.

Deixeu-me il·lustrar breument aquest progressiu aprofundiment de la identitat de Jesús en les presentacions evangèliques com a camí per a aclarir el sentit de la vida humana. Ho faré en dos apartats: primer, mostraré com els evangelis van aprofundint la humanitat de Jesús en les seves presentacions (*Mc; Lc; Mt; Jn*). Després, gosaré definir el sentit de la vida de Jesús en cada una de les presentacions evangèliques.

2). APROFUNDIMENT PROGRESSIU EN LA VIDA DE JESÚS

Com sabeu, l'evangeli més antic és l'evangeli segons Marc. L'encapçalament de l'evangeli diu: «Bona notícia de Jesús, Messies, fill de Déu». El lector queda, doncs, situat: la identitat de Jesús és la del Messies i fill de Déu. Ara bé, resulta ben conegut que l'evangeli segons Marc s'obre amb la predicació de Joan Baptista, la narració del baptisme de Jesús i les temptacions, per entrar immediatament en la crida dels deixebles i una primera jornada de Cafarnaum. I que es tanca amb l'anunci de la resurrecció que les dones, per por, no transmeten a ningú. L'arc entre el baptisme de Jesús i l'anunci de la resurrecció és el que cobreix la confessió. En conseqüència, el que és presentat com a model és el camí de Jesús, des del baptisme fins a la mort. En una paraula, no és la vida humana de Jesús el que es té en compte: només ho és la seva actuació a partir del baptisme. Ni els anys anteriors de Jesús, ni la seva infantesa són objecte d'interès en la recuperació de Jesús que fa Marc. Per al nostre tema, no acaba de quedar clar que és tota la vida de Jesús la que constitueix el punt de referència de la confessió cristològica.

En canvi, els evangelis de Mateu i de Lluc, en explicitar que la concepció de Jesús és obra de l'acció de l'Esperit, allarguen la confessió fins a aquest moment cabdal. Podríem dir que és tota la vida de Jesús la que queda encabida en la confessió de Jesús. Això eixampla notablement l'àmbit de la confessió cristiana i fa que puguem considerar la vida de Jesús com un tot. Per això, els evangelis de Mateu i de Lluc aprofundeixen, cada un a la seva manera, la humanitat de Jesús. És a dir que si bé *Mc* ha presentat anecdòticament fets punyents de la vida terrenal de Jesús, de forma que la seva humanitat és un dels missatges del seu evangeli, en canvi *Mt* i *Lc*, en aprofundir l'origen de Jesús amb la referència a l'acció de Déu mitjançant l'Esperit, han obert la porta a la consideració de la vida de Jesús com un tot. És tota la vida de Jesús el que els cristians consideren que és el model de la seva actuació (de la seva pròpia vida).

L'evangeli segons Joan va més enllà i no solament parla de l'origen i del destí de Jesús sinó que fa d'aquest origen i d'aquest destí (són el mateix) el nucli fonamental de tota la seva presentació de Jesús. La vida de Jesús, la seva humanitat, és explícitament considerada com relacionada amb Déu: Jesús ha sortit de Déu i torna a Déu. Més encara, és aquesta relació constant amb Déu el que constitueix el veritable missatge de l'evangeli. Només Joan ens dirà: «No et volem apedregar per cap obra bona, sinó per blasfèmia perquè tu, essent com ets un home, et fas a tu mateix Déu». Vet aquí la confessió cristiana en tota la seva plenitud. Vet aquí també la vida humana com a realitat plenament afirmada de Jesús. No deixa de ser paradoxal que, com més hem anat aprofundint en la identitat transcendent (celestial) de Jesús, més ha anat quedant clara la plenitud de la seva humanitat. D'aquesta forma hem arribat a un punt en el qual la vida humana pot tenir un sentit a la llum de la vida humana i terrenal de Jesús. Perquè, com dirà la teologia posteriorment, si Jesús ha entrat plenament en la condició humana, aleshores és possible parlar d'aquesta condició com quelcom ple de sentit. Però és a la llum de Jesús.

3). SENTIT DE LA VIDA DE JESÚS EN CADA UN DELS EVANGELIS

Els evangelis, com hem vist, recuperen la vida de Jesús des de la fe i per a la fe. Però ho fan de forma prou diversificada. Voldria cloure aquesta lliçó amb una referència a cada un dels evangelis. Quin sentit dóna cada un dels evangelis a la vida de Jesús?

Marc: La vida de Jesús és una bona notícia per a tothom. És una bona notícia que invita tothom al seguiment de Jesús. Tanmateix, aquesta bona notícia inclou un camí llarg i feixuc, un camí de servei i de proximitat als marginats. I, per damunt de tot, és un camí que passa per la creu. La vida cristiana reflectida en l'evangeli segons *Mc* és, per tant, una bona notícia (de trobada amb el ressuscitat) per aquells que hauran seguit el camí de Jesús fins a la creu. L'evangeli segons *Mc* no solament dóna el sentit d'una

franja privilegiada de la vida de Jesús, sinó que té la pretensió de trobar un sentit al sofriment de Jesús i, el que resulta més rellevant, de la seva mort. La mort de Jesús es converteix en un anunci de vida i de plenitud, a condició que els cristians segueixin Jesús fins a la creu.

Mateu: La vida de Jesús és ensenyament, catequesi. L'evangeli de *Mt* és el més exigent de tots en la pràctica de bones obres, però unes bones obres fetes segons el missatge de Jesús, no segons la tradició del fariseisme. Per això, el que sobresurt és l'ensenyament; les accions de Jesús envers els pobres, malalts, famolencs, desclassats són vehicles de doctrina. Però el que resulta més destacat en l'actuació de Jesús són els seus discursos, sobretot el que anomenem *sermó de la muntanya*. El missatge fonamental de l'evangeli de *Mt* és que cal fer deixebles de tots els pobles, i cal ensenyar-los a acomplir el programa de Jesús. Perquè Jesús és l'únic mestre amb autoritat.

Lluc: Jesús és l'atansament misericordiós del Déu de la tradició bíblica i ho és, per damunt de tot, perquè la vida de Jesús és una vida portada per l'Esperit de Déu. L'evangeli de Lluc és, en aquest sentit, el que més de prop ens descriu la vida de Jesús com a model. El que més insisteix en les grans actituds que han de caracteritzar la vida cristiana: la pregària, la misericòrdia, el servei, la paciència, la magnanimitat. Fixem-nos que, en l'evangeli de Lluc, les paràboles de Jesús es converteixen en miralls de vida cristiana. Per a l'autor del tercer evangeli i dels *Fets dels Apòstols*, el cristià participa del mateix Esperit que Jesús i té, per tant, l'esperança de participar del mateix destí que Jesús. Quan Lluc escriu el seu evangeli i els *Fets dels Apòstols*, la vinguda de Jesús es troba en un horitzó ja molt llunyà. Però la fi de la història serà una participació plena en la resurrecció de Jesús, perquè la mort de Jesús és un servei per a cada un dels seus seguidors.

Joan: La vida de Jesús és el moll de l'os de la vida de la comunitat. L'evangeli segons Joan va més lluny que els altres tres en valorar la vida de Jesús. El cristià, per la fe, participa ja ara de la plenitud de Jesús. Jesús

no serà la resurrecció i la vida, ja ho és. Per això, l'accent de la tradició joànica és que ja en la vida terrenal el cristià participa de la plenitud que Jesús ha vingut a revelar. Jesús és el camí, la veritat i la vida ja ara. Aquest misteri de participació actual en la vida de Jesús encara no s'ha manifestat en totes les seves dimensions. Però el nucli fonamental ja el tenim: és l'Esperit, lliurat per Jesús a la comunitat (la mare i el fill al peu de la creu) el que porta el cristià al ple coneixement del que ha significat la vida de Jesús (*Jn 14,26*).

Amb l'òptica de l'evangeli segons Joan tanquem aquesta breu aportació al tema 'sentit de la vida i evangelis'. Però voldria subratllar la profunditat de la reflexió evangèlica, que ha sabut anar escatint el sentit de la vida de Jesús i, en conseqüència, el sentit de la vida humana a la llum de la fe en Jesús ressuscitat. L'horitzó s'ha eixamplat i el pròleg de l'evangeli segons Joan és el que ens situa en el llinar de Déu per dir: La vida de Jesús és el gran projecte que Déu ha tingut des de sempre sobre la humanitat. Un projecte de germanor (som fills!) i de plenitud per a tothom. La vida humana, en aquest sentit, és l'objectiu de tota l'acció de Déu, que només havia quedat apuntat en les tradicions de l'*Antic Testament*. Ara s'ha manifestat i nosaltres l'hem pogut contemplar (en la comunitat que s'emmiralla en Jesús). No solament l'hem vist en Jesús, sinó que l'hem pogut experimentar (hem experimentat una plenitud fora mida). Naturalment que la història continua i que no hem arribat encara a la realització definitiva. Tanmateix, la plenitud ja l'hem experimentada amb la presència de Jesús. Una presència que dóna sentit a tot el que fem, a tot el que esperem, a tot el que som: «Jo sóc el camí, la veritat i la vida» (*Jn 14,6*).

COL·LECCIÓ "LLIÇÓ INAUGURAL"

Títols publicats:

1. *Accés a Déu i societat d'avui*. J. M. Rovira Bellosó
2. *Món intern i transcendència*. Jordi Font i Rodon
3. *Pensament cristià i ètica*. Gaspar Mora i Bartrés
4. *Cultura cristiana i compromís polític*. Fernando Álvarez de Miranda
5. *La missió de l'Església en el món*. Salvador Pié
6. *L'Església i la ciència: de Galileu als nostres dies*. Joan Busquets Dalmau
7. *Experiència estètica, experiència ètica i experiència religiosa*. Pere Lluís Font
8. *Els grans reptes del segle XXI*. Joan Esquerda Bifet
9. *El progrés: de la ciència a la teologia*. David Jou
10. *Evangelis i sentit de la vida*. Josep Oriol Tuñí

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS

Fundació Pública de la Diputació de Lleida